כוותיה דרב פפי מסתברא דא"ר יהושע בן
לוי בהכ"נ מותר לעשותו בית המדרש ש"מ
דרש בר קפרא מאי דכתיב [א] וישרף את בית
ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלם ואת
כל בית גדול שרף באש בית ה' זה בהמ"ק
בית המלך אלו פלטרין של מלך ואת כל
בתי ירושלם כמשמען ואת כל בית גדול
שרף באש[א] ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי חד
אמר מקום שמגדלין בו תורה וחד אמר מקום
שמגדלין בו תפלה מ"ד תורה דכתיב [ב] ה' חפץ
למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ומ"ד תפלה דכתיב [ג] ספרה נא[ב] הגדולות אשר
עשה אלישע ואלישע דעבד ברחמי הוא דעבד תסתיים דר' יהושע בן לוי
הוא דאמר מקום שמגדלין בו תורה דאמר ר' יהושע בן לוי בית הכנסת
מותר לעשותו בית המדרש ש"מ: אבל מכרו תורה לא יקחו ספרים וכו':
איבעיא להו מהו למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש כיון דלא מעלי ליה אסור
או דלמא כיון דליכא לעלויי עילוייא אחרינא שפיר דמי תא שמע אבל מכרו
תורה לא יקחו ספרים ספרים הוא דלא הא תורה בתורה שפיר דמי מתני'
דיעבד כי קא מיבעיא לן לכתחלה ת"ש[א] גוללין ס"ת במטפחות חומשין
וחומשין במטפחות נביאים וכתובים אבל לא נביאים וכתובים במטפחות
חומשין ולא חומשין במטפחות ס"ת קתני מיהת גוללים ס"ת במטפחות
חומשין מטפחות חומשין אין מטפחות ס"ת לא אימא סיפא ולא חומשין
במטפחות ס"ת הא תורה בתורה ש"ד [ג] אלא מהא ליכא למישמע מינה
תא שמע [ד] א מניחין ס"ת על גבי תורה ותורה ע"ג חומשין וחומשין ע"ג נביאים
וכתובים אבל לא נביאים וכתובים ע"ג חומשין ולא חומשין על גבי תורה
הנחה קאמרת שאני הנחה דלא אפשר דאי לא תימא הכי מיכרך היכי
כרכינן והא קא יתיב דפא אחבריה אלא כיון דלא אפשר שרי הכא נמי
כיון דלא אפשר שרי ת"ש דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום רשב"ג
לא ימכור אדם ס"ת ישן ליקח בו חדש התם משום פשיעותא כי קאמרינן[ג]
כגון דכתיב ומנח לאיפרוקי מאי ת"ש דא"ר יוחנן משום ר"מ [ז] ב אין מוכרין
ס"ת [ה] אלא [ט] ללמוד תורה ולישא אשה ש"מ תורה בתורה שפיר דמי דלמא
שאני למוד [י] שהלמוד[ד] מביא לידי מעשה [ט] אשה נמי [ד] לא תהו בראה לשבת
יצרה ג אבל תורה בתורה לא ת"ר לא ימכור אדם ס"ת אע"פ שאינו צריך[ה]
לו יתר על כן ארשב"ג [ו] ד אפי' אין לו מה יאכל ומכר[ו] ס"ת או בתו אינו
רואה סימן ברכה לעולם[ז]: וכן במותריהן: אמר רבא ה ל"ש אלא שמכרו והותירו
אבל גבו והותירו מותר איתיביה אביי בד"א[ט] שלא התנו אבל התנו
אפילו לדוכסוסיא מותר ה"ד אילימא שמכרו והותירו כי התנו מאי הוי
אלא שגבו והותירו טעמא דהתנו הא לא התנו לא לעולם שמכרו והותירו
וה"ק ו בד"א שלא התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל
התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו לדוכסוסיא נמי מותר
א"ל אביי לההוא מרבנן דהוה מסדר מתניתא קמיה דרב ששת מי שמיע לך מרב ששת מאי דוכסוסיא
אמר ליה הכי אמר רב ששת פרשא דמתא אמר אביי הלכך האי צורבא מרבנן דשמע ליה
מילתא ולא ידע פירושא לישיילה קמיה דשכיח קמיה רבנן דלא אפשר דלא שמיע ליה מן גברא
רבה. אמר רבי יוחנן משום ר"מ ז בני העיר שהלכו לעיר אחרת ופסקו עליהן צדקה נותנין וכשהן באין
מביאין אותה עמהן ומפרנסין בה עניי עירן תניא נמי הכי בני העיר שהלכו לעיר אחרת ופסקו עליהן
צדקה נותנין וכשהן באין מביאין אותה עמהן ח ויחיד שהלך לעיר אחרת ופסקו עליו צדקה תנתן
לעניי אותה העיר ר"ה גזר תעניתא על לגביה רב חנה בר חנילאי וכל בני מתיה רמו עלייהו צדקה ויהבו
כי בעו למיתי[ז] אמרו ליה נותבה לן מר וניזול ונפרנס בה עניי מאתין אמר להו תנינא ט בד"א בשאין שם
חבר

רש"י

לעשות מבית הכנסת בית המדרש: וישרף את בית ה' ואת כל בית גדול. בנבוזראדן כתיב: תסתיים. יש סימן: מותר לעשות בית המדרש. אלמא בית המדרש הוי בית גדול: דיעבד. שמכרוהו כבר כדקתני מכרו תורה ומשום הכי מותר ליקח בדמיו ספר תורה שאם לאו מה יקחו מהם כי קא מיבעיא לן למכור לכתחילה לכך: חומשין. ספר תורה שאין בו אלא חומש אחד: אבל לא נביאים וכתובים במטפחות ספר תורה[ק]. שמוריד המטפחות מקדושתן: במטפחות של חומשין. דקא מעלי להו למטפחות: אבל במטפחות ספר תורה לא. אלמא אין משנין לכיוצא בה אלא למעלה הימנה: אימא סיפא ולא חומשין במטפחות של ספר תורה. דהא ירידה היא: (א) וקא מותיב דפא אחבריה. דף נגלל על חבירו: משום פשיעותא. שמא משימכור שוב לא יקנה ומתוך כך יפסדו הדמים: כי קאמרינן דמנח לאיפרוקי. שכתוב כבר החדש בבית הסופר ואינו מעוכב אלא לתת לו דמים: אלא ללמוד תורה. להתפרנס בו כשלומד תורה וקס"ד דה"ה לקנות ספר תורה: שאינו צריך לו. שיש לו אחר: אינו רואה סימן ברכה לעולם. באותן הדמים: שמכרו והותירו. מכרו אחד מן הקדושות הללו ולקחו ממקצת הדמים קדושה מעולה והותירו מהן: אבל גבו. מעות מן הצבור לצורך ספר תורה וקנאוהו ונותר בידן מן הדמים מותר להורידן שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה חמורה: שלא התנו. על מנת לעשות רצונו מן הדמים: לדוכסוסיא. מפרש לקמן: כי התנו מאי הוי. הא דמי קדושה הן: וטעמא דהתנו. כשגבו לעשות רצונו והפלנו ממותר הדמים: פרשא דמתא. בני העיר שוכרין אדם רוכב סוס שיהא להן מזומן לשולחו בשליחות למושל העיר כשיצטרכו: נותנין. אותה לגבאי אותה העיר כדי שלא יחשדום בפוסקים ואין נותנין: וכשהן באים. וחוזרים למקומן תובעים אותן מן הגבאים ומפרנסין בה עניי עירן: חבר

תוספות

כוותיה דרב פפי מסתברא. מהכא משמע דהלכה כר' יהושע בן לוי לגבי דר' יוחנן מדמייתי ראיה דהלכה כרב פפי משום דרבי יהושע בן לוי קאי כוותיה אע"ג דרבי יוחנן פליג עליה[י]: אבל התנו ז' טובי העיר במעמד כו'. קשה דכיון שהתנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר למה לי להותירו ואמאי נקטיה והא אפי' בכל הדמים יכולין הן לעשות מה שירצו כדאמר לעיל אפילו למישתי ביה שיכרא ופרש"י[כ] לקנות מן הדמים שכר לשתות ויש לומר דנקט והותירו לאשמועינן דאף במותר בעי תנאי דסלקא דעתך דאם קנו מן הדמים דבר קדושה והותירו דמותר לעשות מן המותר כל מה שירצו אפילו בלא תנאי קמ"ל דלא: רבי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) תוספתא פרק ג ה"ב ע"ש בהג' הגר"א, ב) [ברכות כה. וש"נ וע' נדרים עב.], ג) [תוספ' פ"ג], ד) [ב"ב קנא.], ה) [ע' תוס' ב"ב ח: ד"ה פליון], ו) קידושין ל' מ: [ב"ק יז.], ז) מס' ד"א פ' יא, ח) עיין ירושלמי ותוספתא סוף ביכורים, ט) עיין תוספתא פ"ב ה"ז, י) [וע"ע תוס' חולין לז. ד"ה אמר רבא וכו' שר"ת עלמו שכתב זה לראייה חזר מזה ע"ש פירושו בסוגיא דהכא וע' תוס' עירובין סה: ד"ה איקלעו] ועי' ע"ז לה. תוד"ה חדא, כ) דף כו: ד"ה למישתא.

הגהות הב"ח

(א) [מכת"י רש"י ד"ה וקא מותיב. נ"ל ד"ה והא קא מותיב]:

גליון הש"ס

גמ' אלא ללמוד תורה. ע' ב"ב דף ח ע"ב תד"ה פליון שבוים ע"ז דף יג ע"א תד"ה ללמוד תורה: שם אשה נמי. ע' ב"ב ד' יג ע"א תד"ה שנא'. ובחגיגה ד' ב ע"ב תד"ה לא תהו ובגיטין ד' מא ע"ב תד"ה לא תהו:

תורה אור השלם

א) וַיִּשְׂרֹף אֶת בֵּית יְיָ וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל בָּתֵּי יְרוּשָׁלַיִם וְאֶת כָּל בֵּית גָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ: [מלכים ב' כה, ט]

ב) יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: [ישעיה מב, כא]

ג) וְהַמֶּלֶךְ מְדַבֵּר אֶל גֵּחֲזִי נַעַר אִישׁ הָאֱלֹהִים לֵאמֹר סַפְּרָה נָּא לִי אֵת כָּל הַגְּדֹלוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלִישָׁע: [מלכים ב' ח, ד]

ד) כִּי כֹה אָמַר יְיָ בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים יֹצֵר הָאָרֶץ וְעֹשָׂהּ הוּא כוֹנְנָהּ לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ אֲנִי יְיָ וְאֵין עוֹד: [ישעיה מה, יח]

ליקוטי רש"י

ה' חפץ. להראותכם ולפקוח אזניכם למען צדקו ולכך הוא מגדיל ומאדיר לכם תורה [ישעיה מב, כא]. אלא מהא ליכא למישמע מינה. דודאי מתניתין לאו כולה דוקא אלא חדא מינייהו דוקא או רישא או סיפא ותנא אידך אטו ההיא ולא ידעינן הי מינייהו דוקא דנגמר מיניה [שבת קכא.]. לא תוהו בראה. כי לשבת יצרה [ישעיה מה, יח]. לא ברא הקב"ה את הארץ להיות בלא יישוב אלא לשבת יצרה [חגיגה ב:]. יוצר הארץ לא על תוהו להיות ריקנית ברא אותה כי אם לשבת להיות בה יישוב יצרה [גיטין מא:]. לא ברא עולמו לתוהו אלא לשבת להיות עסוקים ביישובו של עולם [יבמות סב.]. פרשא דמתא. פרש [הרוכב] סביבות העיר לשומר' ולידע מה היא צריכה [ב"ב ח. ועי' ברש"ש כאן]. צורבא מרבנן. בחור חריף, כמו ביעי דצריבן במסכת ביצה (ז.) תלמיד חכם זקן לא קרי צורבא אלא ההוא מרבנן קרי ליה [תענית ד.].

הגהות וציונים

א] בכת"י נוסף פליגי בה: ב] בכת"י נוסף לי את כל (כבקרא): ג] בכת"י הגירסא אנן הכי קמיבעיא לן כגון: ד] צ"ל שאני תלמוד שהתלמוד (דפו"י שלפני הצענזור): ה] איכא דגרסי אע"פ שהוא צריך לו, כלומר צורך גדול למוכרו (חי' הריטב"א, וכ"ה בכמה כת"י): ו] נ"א והמוכר [צ"ל ומוכר וכ"א בשאלתות פרשה נח סי' ה] (גליון): ז] בראשונים הנוסח למיזל, (או למיהדר): ח] צ"ל במטפחות חומשין (רש"ש): ט] בכת"י נוסף כורסיא זוטא אבל דרגא לכורסיא אסיר. פירסא שבלה מותר וכו' [ראה חשק שלמה ועי' לעיל כו ע"ב בהגהות וציונים אות ז]:

עין משפט נר מצוה

כ א מיי' פ"י מהל' ס"ת הל' ה טוש"ע י"ד סי' רפב סעיף יט:

כא ב ג ד מיי' שם הלכה ג טוש"ע יו"ד סימן ער סעיף א טוש"ע א"ח סימן א סעיף ב:

כב ה ו מיי' פי"א מהל' תפלה הלכ' טו יח טור ש"ע א"ח סימן קנג סעיף ה:

כג ז ח ט מיי' פ"ז מהל' מתנות עניים הלכה יד טוש"ע י"ד סימן רנו סעיף ו:

רבינו חננאל

שנתקיימה המצוה ושלמה נזרקים כגון עצי סוכה וד' מינים שבלולב ושופר וציצית אלו וכיוצא בהן אין בהו קדושה אבל כגון דלוסקומי ספרים ותפילין ורצועותיהן ונרתיקן ומזוזות ותיק של ספר וכיוצא בהן תשמישי קדושה הן ונגנזין. **וכן כסא** אע"פ שמניחין בו ס"ת לפרקים וכן פריסא שכופלין אותה ופורשין עליה ספר תורה או פורסין אותה על ס"ת וזבילי דחומשי וקמטרי דסיפרי כל אלו תשמישי קדושה הן ונגנזין. **תיבה דאירפט**. פירוש שנתחלחלה כדגרסינן מנעל מרופט (שבת קמא) וזקנים מרפטו שפתייהו (שם דף קנב) מותר לעשות ממנה תיבה קטנה אבל כסא אסור דלא מיחדא תשמישיה לס"ת א) כורסיא נמי שנשברה מותר לעשותו[ט] מותר לחתוך הבלוי ולעשותו קטן אבל פריסא לחומשין לא. **אמר רבא ספר תורה שבלה** גונזין אותו בכלי חרש אצל תלמיד חכם ואפילו שונה הלכות. מטפחות ספרים שבלו עושין אותן תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן. **ההיא כנישתא דהוה** פתוחה **לאידרונא** דהוה מחית בה מת בעו כהנים מיעל צלויי בכנשתא התם. אמר להו רבא דלו תיבה אותבוה אבבא דליהוי כלי עץ העשוי לנחת כלומר מה שאינו מטלטל וכל כלי עץ העשוי לנחת אינו מקבל טומאה וחוצץ בפני הטומאה. אמרו ליה רבנן והא זימנא דמטלטלין לה כי מנח סיפרא עילויה והוה ליה מיטלטל מלא וריקן. אמר להו המטלטל מלא וריקן אינו עשוי לנחת לעולם וכל דבר שמקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה. **בית הכנסת מותר לעשותו בית המדרש**. כתיב ואת בית גדול שרף באש. ריב"ל אמר בית המדרש הוא מקום שמגדלין בו תורה כדכתיב יגדיל תורה ויאדיר. ור' יוחנן אמר בית הכנסת מקום שמגדלין בו תפלה: **פיסקא אבל** (מקום) **אם מכרו תורה לא יקחו ספרים** איבעיא להו מהו למכור ס"ת ישן וליקח בדמיו חדש. ודייקינן ממתניתין דקתני אם מכרו תורה לא יקחו ספרים הא תורה ב) דיעבד שרי. ומיבעיא לן לכתחילה מאי ואתינן למיפשטה מהא דתניא גוללין ס"ת במטפחות חומשין. וחומשין במטפחות נביאים וכתובים כו' ואסיקנא ליכא למשמע מינה. **ת"ש מניחין תורה ע"ג תורה** ותורה ע"ג חומשין כו' ודחינן שאני הנחה דלא אפשר כמה דלא אפשר למכרכיה ולא ליתב דפא אחבריה אלא כשם שכורכין דפא אחבריה כך מניחין תורה ע"ג תורה. **ת"ש מהא אין מוכרין ס"ת** אפילו ישן ליקח בו חדש. ודחינן התם משום פשיעה שמא ימכר הישן ולא יזדמן לו לקנות חדש. כי קא מיבעיא לן דמנח ס"ת לימכר מהו למכור ישן ולקנות מיד זה החדש. **ת"ש אין מוכרין ס"ת** אלא ללמוד תורה ולישא אשה ש"מ תורה בתורה שרי. ודחינן שאני תלמוד תורה דאמר מר גדול תלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה ולא איפשיט בהדיא הלכך אין מוכרין ס"ת לכתחלה. **ת"ר לא ימכור אדם ס"ת** אע"פ שאין צריך לו יתר על כן ארשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ס"ת או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם: **פיסקא מכרו בית הכנסת לא יקחו רחוב וכן במותריהן**. אמר רבא לא שנו שאם מכרו רחוב לא יקחו בדמים בית הכנסת וכן במותריהן. כלומר אם מכרו רחוב וקנו כנסת ונשארו מן הדמים לא יקנו אלא כנסת וכן כל השנוים במשנתנו לא שנו אלא אם מכרו והותירו אבל אם גבו מעות לקנות בית הכנסת וקנו בית הכנסת והותירו מן המעות מותר להן לקנות מה שרוצה. קתני מיהא אם מכרו רחוב לא יקחו אלא בית הכנסת כו' ומותבינן עליה מהא בד"א שלא התנו. ואוקימנה הכי בד"א שלא התנו בשעה שמכרו אבל אם התנו מעיקרא כלומר בשעה שמכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו לדוכססיא שהוא פרשא דמתא שרי. **א"ר יוחנן בני העיר שהלכו לעיר אחרת** ופסקו עליהן צדקה נותנין וכשבאין מביאין אותה עמהן ומפרנסין בה עניי עירם. אבל יחיד שהלך לעיר אחרת ופסקו עליו צדקה תנתן לעניי אותה העיר. **רב הונא גזר תעניתא** עול לגביה רב הונא בר חנילאי וכל בני מאתיה רמו עליה צדקה ויהבו כדבעו למיהדר אמרו ליה ליהב לן

חשק שלמה על רבינו חננאל א) לכאורה נראה דצ"ל פריסא שבלה מותר לחתוך הבלוי וכו' כצ"ל ואולי דגי' אחרת היה לרבינו בכאן וצ"ע. ב) נ"ל בתורה ש"ד מתני' דיעבד וכו':